

Prikaz emocija u dječjim likovnim radovima slikarskim tehnikama

Boban, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:915033>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE**

MATEA BOBAN

DIPLOMSKI RAD

**PRIKAZ EMOCIJA U DJEČJIM LIKOVNIM
RADOVIMA SLIKARSKIM TEHNIKAMA**

**Zagreb, rujan
2018.**

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE
Zagreb**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Matea Boban

TEMA DIPLOMSKOG RADA:

„Prikaz emocija u dječjim likovnim radovima slikarskim tehnikama“

MENTOR: dr.sc. Marijana Županić Benić

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD.....	3
2. ŠTO SU TO EMOCIJE?	5
3.EMOCIONALNO IZRAŽAVANJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	5
3.1._RAZVOJ IZRAŽAVANJA EMOCIJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	7
3.2._RAZVOJ RAZUMIJEVANJA TUĐIH EMOCIJA	10
4. RAZVOJ EMOCIJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	11
5. LIKOVNI JEZIK DJECE.....	12
6. RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	13
6.1. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja	14
6.2. Faza šaranja (do 4. godine).....	14
6.3. Faza šaranja: uživanje u pokretu (1, 5 godina do 3 godine)	15
6.4. Rana faza dječjeg realizma (4 - 6 godina)	15
6.5. Faza intelektualnog realizma (6 - 11 godina)	16
6.6. Faza vizualnog ili optičkog realizma (11 - 14 godina)	16
7. SLIKARSKE LIKOVNE TEHNIKE KAO TEMELJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA I STVARANJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	17
7.1. Pastel.....	17
7.2. Akvarel	18
7.3. Gvaš	20
7.4. Tempera.....	21
7.5. Kolaž.....	22
7.6. Mozaik.....	23
7.7. Vitraj.....	24
8. MOTIVACIJSKE AKTIVNOSTI KAO POTICAJ ZA STVARANJE LIKOVNOG RADA	26
8.1. Slikovnica Vuk koji je htio biti druge boje, autorice Orianne Lallemand i Eleonore Thuillier	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.

8.2. Fotografije lica ljudi koji izrazima lica naglašavaju određenu emociju	31
8.3. Slušanje instrumentalne glazbe (<i>Adagio Albinoni 8in G minor. Edvard Grieg in the hall of the mountain king from "Peer Gynt", Aram Khachaturian "Sabre Dance" </i>), CD instrumentalne glazbe "Kutija puna osjećaja " kao poticaj za izazivanje osjećaja u nama (osjećaj straha, ljutnje, sreće, tuge, iznenađenosti)	
8.4. Aplikacije palete boja, bojom oslikaj 6 temeljnih emocija (Koje boje je tvoja tuga, sreća, ljutnja, kojom bojom bi obojao svoj strah,..)	
8.5. Slušanje zvukova (fijuk vjetra, kucanje, vrisak, smijeh)	
8.6. Nacrtaj događaj koji ti se dogodio, a osjećao si se tužno, sretno, iznenađeno, ljuto, zgađeno, uplašeno.....	50
8.7. Naslikaj tugu, sreću, iznenađenje, gađenje, ljutnju, strah.....	55
ZAKLJUČAK	60
LITERATURA:.....	61
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	

SAŽETAK

Likovnim sredstvima i likovnim izražavanjem omogućuje se djeci izražavanje emocija, razvijanje mašte, djeca pokazuje inovativnost i razvijaju kritičko mišljenje.

Uporaba slikarskih tehnika razvija pokretljivost prstiju, djeca slobodno barataju s predmetima i materijalima za slikarske tehnike, spontano i slobodno izražavaju svoje emocije, doživljaje u boji, obliku, linijama, plohamama, itd.

Zadatak odgojitelja je potaknuti emocionalni i likovni razvoj djeteta. Kada dijete potičemo na upoznavanje s likovnim sredstvima, motiviramo ga na slobodno, otvoreno izražavanje emocija uz pomoć likovnog stvaralaštva. Za razvoj dječje likovne sposobnosti, kao i dječjeg likovnog talenta, jako je važan utjecaj odgojitelja koji djetetu dopušta veliku slobodu, ne kritizira, ne poučava, ne sugerira i ne savjetuje. Važno je postići ozračje topline, prihvaćanja i hrabrenja. Jedan od najvažnijih procesa u razvoju ličnosti djeteta je emocionalni razvoj. Emocionalni razvoj je rezultat međusobnih utjecaja naslijeđenih mehanizama reagiranja na emocionalne situacije i procese socijalizacije u obitelji i neposrednoj djetetovoj okolini.

U dodiru s likovnim sredstvima doprinosimo estetskom, intelektualnom, emocionalnom, društvenom i kulturnom razvoju djece.

KLJUČNE RIJEČI: dijete, emocije, likovno stvaralaštvo, razvoj, slikarske tehnike, kreativnost

SUMMARY

By means of visual arts and visual expression children are able to express emotions, develop imagination and develop thinking.

By using visual arts the child shows innovation and develops critical thinking. Painting techniques are one of the forms of visual expression that encourage children to develop creativity, imagination, freedom of dealing with objects when using paint material. In painting techniques, the child can spontaneously and freely express his emotions, experiences in color, shape, lines, planks, etc.

The task of the educator is to stimulate the emotional and artistic development of the child. When we encourage a child to get acquainted with art, we motivate him to free, openly expressing emotions with the help of creative art. For the development of children's visual skills, as well as children's artistic talent, the influence of a teacher who gives a child great freedom, no criticism, no teaching, no suggestion or counsel is important. It is important to achieve a warmth, acceptance, and admiration. One of the most important processes in developing a child's personality is emotional development.

Emotional development is a result of the mutual influence of inherited mechanisms of responding to emotional situations and processes of socialization in the family and the immediate child's environment.

In touch with the visual arts, we contribute to the aesthetic, intellectual, emotional, social and cultural development of children.

KEY WORDS: Child, Emotions, Artistic Creativity, Development, Creativity, painting techniques

1. UVOD

„Umjetničko djelo koje nije započelo u emocijama nije umjetnost.“

Paul Cezanne

Poznati francuski impresionist, slikar, Paul Cezanne, čije djelo predstavlja sponu impresionizma s kraja 19. stoljeća i kubizma početkom 20. stoljeća, najznačajniji je slikar francuskog i europskog slikarstva i presudan je njegov utjecaj na razvoj slikarstva. Prvi u svojim djelima artikulira pojam 'nedovršenosti', tj. cilj vidi u procesu stvaranja, a ne u finaliziranju i djelu.

Naglašava, kako je navedeno u njegovom citatu, kako umjetnika mora nešto potaknuti da bi stvorio umjetničko djelo koje mora izazvati reakciju u čovjeku.

Introvertirani poticaj, emotivni poticaj, potiče stvaranje umjetničkog djela, ili likovnog uratka, kroz koje se može izraziti emocija, kreativnost u svim mogućim oblicima izražavanja likovne kulture.

Likovna kultura je jako bitna u odgojno–obrazovnom razvoju kod djece predškolske dobi, a odgojitelj je taj koji se mora pobrinuti da se provede na prikladan način i u organiziranim uvjetima odgojno-obrazovne ustanove.

Važan dio likovne kulture su i likovne sposobnosti koje se uz njezinu pomoć razvijaju. Likovne sposobnosti su prožete u likovnom stvaranju kroz:

- *Opažajne, vizualne sposobnosti* koje mogu biti kvantitativne (točno opažanje) i kvalitativne (osjetljivo opažanje – senzitivitet).
- *Intelektualne sposobnosti* koje mogu biti kvantitativne (vizualno pamćenje) i kvalitativne (kreativno–kreativno mišljenje).
- *Emocionalne procese* koji mogu biti kvantitativni (mašta) te kvalitativni (emocionalni stav).
- *Motoričke sposobnosti* koje, također, mogu biti kvantitativne (spretnost, tehnička vještina) i kvalitativne (motorička osjetljivost, senzibilitet) (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010:24).

Prvi doticaj djeteta s likovnom kulturom događa se u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Jedan od ciljeva odgojitelja je upoznavanje djeteta s likovnom kulturom. Odgojitelj treba imati likovni dar i afinitet prema likovnom stvaralaštvu kako bi mogao te vrijednosti i sposobnosti prenijeti na dijete. Odgojitelji su prvi odgojno-obrazovni djelatnici koji upoznaju djecu u najranijoj dobi s likovnom umjetnošću. U odgojno-obrazovnom radu odgojitelji kod djece predškolske dobi potiču razvijanje likovne kreativnosti, maštu i odnos prema likovnim vrijednostima. Poticana djeca razvijaju maštu, upoznaju svijet boja, kreativna su i zainteresirana za likovno stvaranje.

Potreba za likovnim izražavanjem se odvija spontano. Likovno izražavanje kod djece, i općenito ljudi, potaknuto je unutarnjom potrebom za likovnim stvaranjem u svim mogućim oblicima izražavanja. Čovjek je znatiželjno biće, od rođenja istražuje svijet oko sebe, stvara. Prvi doticaj s likovnošću dijete doživi kad uzme bojicu, olovku, kada počinje šarati po papiru. Tada se prvi put susreće s prvim likovnim sredstvom za izražavanje. Stvara. U tom trenutku dijete izražava i emocije. Pokazuje emociju sreće jer je sretno zbog onog što je napravilo, ponosno je na svoje djelo.

Djeca predškolske dobi likovnim izražavanjem, na neki način, i komuniciraju. Likovnim djelima mogu izraziti sva svoja stanja, osjećaje. Sama aktivnost likovnog izražavanja privlači dijete, raznoliki materijali s kojima se susreće su mu zanimljivi.

Sve što dijete doživi u svijetu i okolini koja ga okružuje, doživljava na jedinstven i individualan način. Likovno izražavanje mu omogućuje da izrazi sve svoje unutarnje doživljaje, misli i osjećaje.

Kroz razvoj djetetove likovne kulture važno je da odgojitelji konstantno mijenjaju sadržaje, materijale, sredstva kako ne bi jenjavala njegova želja za likovnim izražavanjem onoga što je doživjelo ili iskusilo.

Na temu emocija djeci je ponuđena klasična glazba, priča, razni zvukovi ljudi, prirode, fotografije lica izraženih emocija, različita paleta boja, razgovaralo se o događajima koji su izazvali određenu emociju. Tim motivacijama potaknuta je dječja reakcija, emocije koje su slikarskim tehnikama iskazali u svom likovnom radu.

Djeca predškolske dobi se ne zamaraju ishodom njihovog likovnog izražavanja, nije im bitno likovno djelo; već sama ta aktivnost, taj proces stvaranja, izražavanja kroz umjetničko

djelo. Djeca uživaju u tom cijelom procesu likovnog izražavanja koje može trajati koliko oni žele. Određuju vrijeme, mjesto i način na koji će se likovno izraziti. Spontana su, iskrena, ekspresivna bića i to je moguće vidjeti i u njihovom likovnom djelu, radu.

2. ŠTO SU TO EMOCIJE?

Starc (2004) navodi kako je emocionalni razvoj djeteta jako važan. Od najranije životne dobi dijete postupno razvija svoj odnos prema sebi, prema ljudima iz svoje okoline.

Znanstveno je dokazano da je prvi djetetov odnos, zapravo, *emocionalni odnos* koji se razvija iz naslijeđenih mehanizama reagiranja koji su pohranjeni u filogenetskim najstarijim dijelovima mozga. Do početka sedmog mjeseca djetetovog života taj emocionalni odnos se diferencira u 6 temeljnih *emocija*.

Šest temeljnih emocija su : *strah , ljutnja, veselje, tuga, gađenje i iznenađenje* (Starc, 2004).

Jedna od teškoća koja nas prati tijekom cijeloga života je kontrola, reguliranje emocija, uspjeh u interakciji s drugima i obnavljanje pozitivnih emocija. U određenoj situaciji, u određenom i prijelomnom trenutku, prilagodit ćemo se toj situaciji i odabrat ćemo način prilagođavanja kako bismo uspješnije emotivno odreagirali. Interakcija i obnavljanje pozitivnih emocija je jako bitna za djetetov, i, općenito, čovjekov daljnji razvoj. Važno je poznavati osjećaje, emocije jer su važan dio nas (Chalfant, Clarke- Stewart; Garcia i dr., 1991).

3. EMOCIONALNO IZRAŽAVANJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Prema Starc (2004) emocionalno izražavanje djetetu pomaže kako bi okolini signaliziralo na svoje potrebe i uspostavilo s njom složeniji odnos. Taj odnos i razumijevanje ovise o djetetovom temperamentu. Temperament je određen biološkim predispozicijama. Tijekom razvoja dijete postupno uči izražavati svoje emocije i razumjeti emocije ljudi iz posredne

okoline. Odnos djeteta i okoline je temelj emocionalnog razvoja djeteta. Djetetove reakcije i interpretacija neposrednoga socijalnog konteksta u određenoj mjeri ovise o djetetovoj kognitivnoj zrelosti i osobinama temperamenta, a obje su uvjetovane iskustvima socijalizacije. Biološki čimbenici određuju jednim dijelom reakcije osobe i druge aspekte osobnosti koji su povezani s prosocijalnim ponašanjem. Kako će se dijete ponašati u određenoj situaciji, ovisi i o djetetovoj sposobnosti prepoznavanja i razumijevanja emocija drugih osoba (Brajša- Žganec, 2006).

„Temperament možemo definirati kao specifičnost svakog djeteta koja se očituje kao njegova reaktivnost na okolinu i sposobnost samoregulacije ponašanja za koje se pretpostavlja da je biološki, tj. nasljedno određena.“ (prema: Rothbart, i suradnici, 2000). U svojoj teoriji autor Rothbart i sur. (2000) je odredio koje su sastavnice dječjeg temperamenta u dobi od 2. do 7. godine života. Podijelio ih je na pozitivnu emocionalnost, negativnu emocionalnost, te na svjesna kontrolna ponašanja.

POZITIVNA EMOCIONALNOST	Smiješak i smijanje na različite ugodne i zanimljive podražaje, uzbuđenje u očekivanju ugodnih doživljaja, uživanje u ugodnim a pomalo opasnim aktivnostima.
NEGATIVNA EMOCIONALNOST	Nezadovoljstvo, depresivnost, frustriranost/srdžba u situaciji sprječavanja ili ograničavanja, bojažljivost, neutješivost, strah od moguće opasnosti i boli.
SVJESNA KONTROLNA PONAŠANJA (vladanje sobom)	Susprezanje reakcije, planiranje ponašanja, usmjeravanje i održavanje pozornosti na zadatak, perceptivna osjetljivost za slabe i neprimjetljive podražaje.

Tablica br. 1 sastavnice dječjeg temperamenta od 2. do 7. godine (prema: Rothbart i suradnici , 2000).

3.1. RAZVOJ IZRAŽAVANJA EMOCIJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Starc i sur. (2004) tvrde da je emocionalni razvoj rezultat međusobnih utjecaja naslijeđenih mehanizama reagiranja na emocionalne situacije i procese socijalizacije u obitelji i neposrednoj djetetovoj okolini.

Postoje tipične razvojne faze u doživljavanju i izražavanju emocija. Do takvih faza dolazi zbog biološkog sazrijevanja organizma, povećanja složenosti socijalnih situacija i razvoja intelektualnih sposobnosti koje omogućuju razumijevanje situacije.

Dječje emocije su jednostavne, spontane. Jako su česte i kratkotrajne te snažne i nestabilne. Dijete se ne suzdržava, ono pokazuje svoje emocije otvoreno. Zbog svoje otvorenosti izražavanja emocija, omogućava nam lakši uvid u njegov svijet.

Kada nam dijete pokaže svoje emocije, zapravo nam šalje poruku koja govori o djetetovoj procjeni uspješnosti postizanja nekog cilja. Mi odrasli „čitamo“ tu poruku i služimo se njome da bismo učinili ono što će djetetu pomoći u njegovim nastojanjima. Isto tako možemo reći da smo mi odrasli odgovorni za pretvaranje djetetovog neuspjeha u uspjeh i, istovremeno, promjenu negativnih emocija u pozitivne (Chalfant, Clarke- Stewart; Garcia i dr., 1991).

Prema Chalfantu (1991) „svidanje“ i „nesvidanje“ su prve emocije koje dijete izražava smiješkom, vokalizacijom dijete izražava svoje pozitivno emocionalno stanje (svidanje). Negativno emocionalno stanje izražava prvo plačem, a zatim vrištanjem i izrazom gađenja. Daljnjim djetetovim razvojem izrazi emocija su sve prepoznatljiviji.

Starc (2004) je napravila kronološku podjelu razvoja izražavanja emocija kod djece predškolske dobi.

DOB	VESELJE	SRDŽBA I TUGA	STRAH	EMOCIJE SAMOSVIJESTI
0 - 4 tjedna	Smiješak u snu kao reakcija na milovanje i dodir.	Pláč na sve neugode (bol, glas, previše ili premalo stimulacija).		

DOB	VESELJE	SRDŽBA I TUGA	STRAH	EMOCIJE SAMOSVIJESTI
0 - 8 tjedna		Početak nejasnog izražavanja srdžbe.		
8 tjedana		Početak nejasnog izražavanja tuge kad nema pozitivnih interakcija s odraslima.		
4 - 6 tjedana	Smiješak na naglu pojavu šarenog predmeta.			
6 - 10 tjedana	Socijalni smiješak upućen ljudskom licu.			
3 mj.	„Prvi“ razgovor s odraslom osobom (razmjena vokalizacija).			
3 - 4 mj.	Smijeh na dodire i igru.			
4 - 6 mj.		Sve jasnije izražavanje srdžbe , češće izražavanja srdžbe raste i		

DOB	VESELJE	SRDŽBA I TUGA	STRAH	EMOCIJE SAMOSVIJESTI
		primjenjuje se na sve širi raspon situacija (u vezi sa spoznajnim razvojem).		
6 mj.	Upućivanje smiješka samo poznatim licima.		Strah od novih i nepoznatih predmeta , strah od nepoznatih lica, strah od visine.	
7 - 12 mj.		Povećava se češće izražavanja srdžbe.	Povećava se češće izražavanje straha.	
18 - 24 mj.				Stid, neugoda (spuštanje očiju, spuštanje glave, pokrivanje lica), ponos.
2 god.	Smijeh kao namjerna komunikacija radosti .			
3 god.				Zavist, krivnja.
3 - 6 god.				Započinje uporaba svjesne kontrole

DOB	VESELJE	SRDŽBA I TUGA	STRAH	EMOCIJE SAMOSVIJESTI
				emocija i samoregulacija ponašanja.

Tablica br.2 razvoj izražavanja emocija (prema: Starc, 2004:36,37)

3.2. RAZVOJ RAZUMIJEVANJA TUĐIH EMOCIJA

Određena istraživanja su pokazala da će dijete bolje prepoznati i razumjeti emocije ako o njima dobije više informacija. Razumijevanje emocija kod djece predškolske dobi ovisi o kognitivnim procjenama u socijalnim interakcijama. S dobi raste sposobnost identifikacije emocionalnih izražaja i situacija i razumijevanja vlastitih i tuđih emocija (Brajša- Žganec, 2006).

DOB	RAZUMIJEVANJE EMOCIJA	EMPATIJA
0 - 6 mj.	Reagiranje na emocionalne izraze i ton glasa u okolini.	Plakanje kao reakcija na plač drugog djeteta (nediferenciranost od okoline).
7 -12 mj.	Razumijevanje značenja emocionalnih signala iz okoline.	
12 mj.	Traženje emocionalnih signala roditelja za tumačenje emocionalnog značenja situacije.	Prva pojava izražavanja empatije, pokušaji tješnja milovanjem.
1 - 2 god.	Širenje broja riječi koje označavaju emocionalni doživljaj.	Oblici tješnja rastu u složenosti s kognitivnim razvojem i razvojem rječnika.

3 - 6 god.	Povećava se razumijevanje emocionalnih signala, kao i njihovih uzroka i posljedica.	Empatička reakcija postaje složenija, temeljena na razvoju rječnika i sve boljem uživljavanju u situaciju drugoga, sve veće oslanjanje na govor kao način pružanja utjehe.
---------------	---	--

Tablica br. 3 razvoj razumijevanja tuđih emocija (prema: Starc, 2004:37)

4. RAZVOJ EMOCIJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Prema Starc (2004) emocionalni razvoj djeteta u dobi od 3 mjeseca uočava se kroz smijeh kada čuje ljudski glas ili lice u pokretu te pozitivno reagira na pojavu čovjeka u vidnom polju. U dobi od 3. do 6. mjeseca dijete jasnije izražava ljutnju, a veselje smijehom, na taj način pokazuje zanimanje za druge.

Separacijski strah se pojavljuje u dobi od 6 do 12 mjeseci, strah je vrlo česta emocija u ovoj dobi. Dijete u toj dobi pokazuje istu emociju kao i osoba koju gleda te počinje koristiti izraz svojeg lica kao signal za razumijevanje okoline i prilagođavanja. Od 1. do 2. godine života dijete pokazuje ponos i zadovoljstvo kad nešto postigne, zna pokazati ljutnju prema predmetima i ljudima, ljubomoru i ljubav. Starc (2004) navodi da se u dobi od 2. do 3. godine pojavljuju mnogi strahovi, strah od jakih zvukova, vjetra, kiše, divljih životinja, velikih kamiona, odvajanje od majke u vrijeme spavanja, strah od mraka, samoće, strah od stranih lica. U toj dobi prevladava emocija straha. Od 3. do 4. godine su snažne i kratkotrajne emocije, i dalje prevladava strah od životinja, stranih lica, kiše, odvajanja... Na konflikte s drugom djecom i na neke odgojne postupke odraslih reagiraju ljutnjom koja je popraćena nedoličnim ponašanjem (guranje, štipanje, pljuvanje, bacanje na pod, vrištanje). Često imaju ljubomorne ispade na braću i sestre.

Pojava noćnih mora u dobi djece od 4. do 5. godina, pojavljuje se strah od imaginarnih bića, a strah od poznatih životinja opada. Izražavaju osjećaj ljutnje ako ne mogu savladati neku teškoću u igri, počinju izgovarati ružne riječi, odustaju od igre, mogu, čak, nanijeti sebi štetu i povredu. Također, u ovoj dobi pokazuju osjećaj stida, zabrinutosti, razočarenja, zavisti. Emocija straha opet je snažna u dobi od 5. do 6. godine. U toj dobi djeca imaju strah od bolesti, mraka, duhova, imaginarnih bića, nepoznatih osoba, lopova, strah od pasa, ozljede. Jako se ljute

kada im netko povrijedi ponos, kada netko odbaci njihovu zamisao, rugaju se, vole se hvalisati, a kada se osjećaju nadmoćno, onda se smiju.

Emocija straha ne jenjava ni u dobi od 6. do 7. godine. I dalje je prisutan strah od zvukova, duhova, vještice, da će se netko izgubiti, strah od vode, grmljavine, od samoće i strahovi koji nastaju nakon pričanja strašnih priča. Bijes izražavaju verbalnom agresijom, ali sve uspješnije kontroliraju izražavanje svojih emocija (Starc, 2004).

Najvažnije je potaknuti djetetovu sposobnost organiziranja vlastitog ponašanja, komuniciranja, izražavanja i razvijanja osjećaja, iskazati mu divljenje i više se družiti s njim. Dijete treba osjetiti toplinu i naše visoko poštovanje.

Cijeli svoj životni vijek koristimo rano naučeni gestovni sustav za prenošenje naših emocionalnih stanja, namjera. Iste takve geste čitamo i na drugim ljudima i možemo prepoznati je li netko tužan, sretan, uplašen,.. Greenspan (2004) navodi kako se sva osnovna emocionalna stanja u životu čitaju i izražavaju kompleksnom neverbalnom komunikacijom.

5. LIKOVNI JEZIK DJECE

„Likovna je umjetnost grana umjetnosti u kojoj se služi likovnim znacima da bi se izrazile ideje i emocije. Ona postoji u svim društvima.“ (prema: Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010:13).

Likovni jezik djece je izričito važan jer njime djeca mogu izraziti i ono što ni na koji drugi način ne znaju i ne mogu. Govori se o urođenom jeziku koji treba njegovati i paziti da se neprimjerenim postupcima ne „ uguši“.

Likovnim jezikom dijete izražava svoje unutarnje biće, poimanje sebe i svijeta oko sebe, na jedinstven način. Djeca likovnim jezikom kreativno izražavaju svoja iskustva, doživljaje, znanja i razumijevanja. Vrlo često je i jedini način kojim dijete može izražavati svoje doživljaje, misli i ideje (Slunjski,2013). Jako je bitno da odrasli ne poučavaju dijete kako se nešto slika, crta.

6. RAZVOJ LIKOVNIH SPOSOBNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

„U mnogim slikarskim pravcima slika ne mora biti prepoznatljiv prikaz sadržaja. Dječji likovni uradak također ne procjenjujemo po tome koliko je na njemu realno, tj. prepoznatljivo, prikazan sadržaj.“(prema: Slunjski, 2013:46).

„Crtanje, slikanje i općenito korištenje svojih simboličkih jezika , za dijete je svojevrsno iskustvo istraživanja života, smisla, značenja. Njima ono izražava svoje potrebe, želje, istraživanja, pretpostavke, konstrukcije i otkrića. Oni dijete potiču na solidarnost, komunikaciju sa samim sobom, sa svojom fizičkom okolinom i drugom djecom i odraslima.“ (Gandini , 2005, prema: Slunjski, 2013:48).

„Sva djeca su umjetnici. Problem je u tome kako da ostanu umjetnici i onda kada odrastu. Kao dijete sam crtao kao Raphael, no kada sam odrastao trebao mi je cijeli život da ponovno počnem crtati kao dijete.“ (Picasso prema: Slunjski, 2013: 49).

Razvoj likovnih sposobnosti kod djece predškolske dobi slijedi razvoj njegovih spoznajnih procesa, razvoja motorike i rastuće mogućnosti baratanja likovnim materijalima. Istraživanja likovnog razvoja prema autorima Milbrath (1998) i Smith (1993) potvrđuju teoriju da se sposobnost likovnog izražavanja može grubo pratiti prema Piagetovim fazama spoznajnog razvoja, od šaranja i senzomotoričkog uživanja u pokretima šaranja, preko slučajnog postignutog predstavljanja predmeta u okolini (rana predoperacijska faza), do namjernog prikazivanja predmeta koji se događa pri kraju predoperacijske faze i odgovara razvijenim sposobnostima predočivanja i mišljenja u slikovnim pojmovima.

Vrlo često se zna dogoditi da se dijete dugo zadržava na nekim omiljenim i usvojenim shemama, iako je sposobno i spremno za nove oblike prikazivanja stvarnosti (Starc,2004).

Da bi djeca sačuvala svoje kreativne potencijale ne smije im se nametati način viđenja stvarnosti, niti usmjeravati njihovu pažnju na nešto što odrasli smatraju bitnim. Ne mora značiti

da je ono što je odraslima važno, važno i djeci. Vrijednost dječjeg izražavanja leži u tome što ono samo vidi, otkriva, spoznaje. Treba mu se omogućiti da svijet oko sebe promatra „širo otvorenih očiju“, poticati ga da svoje doživljaje izražava kreativno i nesputano (Slunjski, 2013).

Kako bi se to postiglo, treba činiti sljedeće stvari:

- Jačati urođenu sklonost djeteta da promatra, da se čudi i uočava detalje.
- Poticati inicijativu djece u području stvaralaštva.
- Poticati djecu na samostalno korištenje raznovrsnih izražajnih materijala.
- Poticati ih na nove mogućnosti izražavanja.
- Osnaživati njihove umjetničke i istraživačke sposobnosti (Slunjski, 2013).

6.1. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja

U razvoju djetetovog likovnog izražavanja u isto vrijeme se razvija nekoliko procesa sazrijevanja i učenja:

- Spoznavanje okoline, razvoj znanja o njoj.
- Razvoj psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada.
- Razvoj potreba i sposobnosti prikazivanja okoline, od simbolizacije do prikazivanja onoga što dijete „zna“ o okolini (intelektualni realizam), pa do prikazivanja onog što stvarno može vidjeti u okolini - vizualni realizam (Grgurić, Jakubin, 1995).

Tri su osnovne faze u dječjem likovnom izražavanju, tzv. osnovni Linquetov model:

- faza šaranja (početak likovnog izražavanja)
- faza intelektualnog realizma, početak namjernog prikazivanja
- faza vizualnog realizma - propadanje dječjeg crteža, napuštanje dječjeg realizma (Grgurić, Jakubin, 1995).

6.1.1. Faza šaranja (do 4. godine)

U ovoj fazi prevladava psihomotorički i osjetilni djetetov doživljaj, užitek pri povlačenju linija. Prikazivanje okoline, tj. njegov pokušaj dolazi na kraju te faze kao faza „slučajnog realizma“ (Grgurić, Jakubin, 1995).

6.1.2. Faza šaranja: uživanje u pokretu (1, 5 godina do 3 godine)

U ovoj fazi dijete je najprije zainteresirano za pokret ruke pa se ne brine za šare koje su posljedice njegovih pokreta olovkom po papiru. Tek kasnije zamjećuje neke tragove svoje aktivnosti, isključivo uživa u pokretima ruke na podlozi.

Pokreti su bez određenog cilja, nenamjerni. Dijete olovku grčevito drži među prstima, a zglobovi se ne miče. Ovo je prva likovna aktivnost djeteta, uživanje u kinestetskom osjetu koji proizlazi iz pokreta. U ovoj fazi je važna reakcija odraslog na djetetovu aktivnost zbog daljnjeg poticanja razvoja likovnih sposobnosti kod djeteta (Starc,2004).

6.1.3. Rana faza dječjeg realizma (4 - 6 godina)

Dijete prikazuje okolinu, ali s egocentričnog, osobnog stajališta, s izrazitim emotivnim elementima i detaljima. Kako dijete još pokazuje nezrelost na motoričkom i spoznajno-iskustvenom aspektu, sve to daje djetetovom crtežu obilježje „neuspjelog“, „nezrelog“, djela (Grgurić, Jakubin, 1995). Primjećujemo pomak s usredotočenosti na pokret na usredotočenost na likovne elemente. Pojavljuje se prvi oblik: krug. Započinje povezivanja kruga s dodatnim crtama, prvi prikaz čovjeka, njegovog tijela. Postiže veću motoričku kontrolu i namjerno crta crte i oblike, a crtež imenuje prema slučajnoj sličnosti s nekim predmetom u okolini.

Odgovornost u ovoj fazi treba djetetu ponuditi različite materijale, različite debljine kista, različite oblike i veličine papira kako bi potaknuo njegovo likovno istraživanje i eksperimentiranje. Kada dijete opiše svoj crtež, odgojitelj je dužan potaknuti ga na razgovor, povezati sliku s nekim njegovim doživljajem. Treba se raspitati i o emocionalnom doživljaju u stvarnom događaju i na slici (Starc,2004). Ova faza je najkreativnije razdoblje djetetovog likovnog razvoja i estetske vrijednosti dječjeg crteža.

Povećavaju se tehničke i motoričke sposobnosti djeteta, povećala se djetetova sposobnost povezivanja dijelova crteža u sadržajnu cjelinu. Nastoji se ispuniti cijela površina papira, istražuju se oblici. Crteži su im izrazito maštoviti, inventivni. Pokazuju sličnosti s vrijednostima zrelih slikara.

Dijete u ovoj fazi nije zabrinuto za realistični prikaz stvarnosti, slobodno i nekonvencionalno igra se bojama i oblicima. Važno je potaknuti djecu na uočavanje odnosa među elementima, tražiti sličnosti i kontraste: tamno-svijetlo, mali-veliki, izvana-iznutra (Starc,2004).

6.1.4. Faza intelektualnog realizma (6 - 11 godina)

Dijete i dalje prikazuje okolinu te pokazuje da mu je poznato bogatstvo sadržaja, spoznaja i informacija, mnoštvo predmeta i njihovih obilježja (Grgurić, Jakubin, 1995). U ovom dječjem životnom razdoblju prevladava porast logičnosti mišljenja, što vidimo u likovnim simbolima. Simboli su povezani s objektivnom procjenom stvarnosti, a sve manje s emocionalnim doživljajem.

Djeca su okupirana ljudima, životinjama, kućama. U ovoj fazi žele ispričati crtežom priču, na taj način pokazuju želju za komunikacijom. Bogatstvo sadržaja crteža ovisi o djetetovom životnom iskustvu i pojmu o sebi (Starc, 2004).

Odgojitelj treba omogućiti djetetu različitost doživljaja koji će izazvati kod djeteta emocionalnu reakciju, pružit će mu mogućnost da razmišlja i razgovara o tom svom unutarnjem doživljaju. Treba razgovarati o crtežu i komentirati kakav je osjećaj potaknuo u djetetu događaj koji dijete u crtežu opisuje.

6.1.5. Faza vizualnog ili optičkog realizma (11 - 14 godina)

To je faza zanemarivanja znanja o predmetima i njihovim objektivnim odnosima radi uspostavljanja njihovih prividnih odnosa kako ih zadaje narav čovjekove percepcije. Ova se faza udaljuje od dječjih faza i približava izrazu odraslih (Grgurić, Jakubin, 1995).

7. SLIKARSKE LIKOVNE TEHNIKE KAO TEMELJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA I STVARANJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Prema Jakubin (1999) slikarske tehnike možemo podijeliti na suhe i mokre. Suhe su pastel, kolaž, mozaik, vitraj, tapiserija, a mokre su akvarel, batik, gvaš, tempera, ulje i freska.

Boja je osnovni likovni element slikanja, na podlogu se nanosi izravno u obliku mrlja, poteza ili na već obojane površina. Način na koji se nanosi boja daje specifičan likovni karakter i osobni pečat autora.

7.1. Pastel

Pastel je po svom karakteru vrlo sličan kredi i ugljenu, uz njegovu mekoću i nježnost dobivamo boju. Pastel se najčešće oblikuje u štapić. Štapići se proizvode u tri do četiri tvrdoće. Mekaniji se upotrebljavaju za slikanje, ispunjavanje ploha, a tvrđe štapiće koristimo za čisti linearni crtež. Pastel se lagano razmazuje, lagano se skida s podloge krpicom, vatom ili mekanom gumicom.

Pastel se može nanositi u nekoliko slojeva te se na taj način može stvoriti bogatstvo nijansi. Boje se na samoj podlozi međusobno miješaju. Kada je slika gotova, onda se treba fiksirati fiksativom za pastel koji postoji u obliku spreja ili tekućine. Tekućina se raspršuje posebnom fiksirkom. Možemo fiksirati i lakom za kosu, fiksira se iz veće udaljenosti od slike, da se mlaz što više rasprši, kako na gotovom radu ne bi pravio mrlje.

Za rad se upotrebljava i masni ili uljni pastel. Uljni pastel nije prašan i ne skida se s podloge, pa ga nije potrebno ni fiksirati. S masnim pastelom je jednostavnije raditi, manje je osjetljiv i više ga se koristi u školama. Masni pastel daje intenzivnije boje, ali se njime ne mogu postići fine i bezbrojne slikarske vrijednosti koje dobivamo suhim pastelom (Jakubin, 1999).

Jean-Baptiste-Siméon Chardin, *autoportret*, uljani pastel

Henri de Toulouse-Lautrec, *portret Vincenta Van Gogha*, pastel

7.2. Akvarel

Akvarel potječe od latinske riječi *aqua*, što znači voda. Talijani su od te riječi stvorili riječ *aquarello*, što znači vodena boja. Takve boje se otapaju u vodi i nanose se na hrapavi papir. Bijelu boju ne koristimo u tehnici akvarela, ako želimo svjetliju boju onda dodamo više boje. Ako želimo unutar akvarelne slike imati neke dijelove bijele boje, tada ostavljamo bijeli papir neoslikan.

Zbog njihove transparentnosti i prozračnosti i slikanjem boje preko boje, dobivamo tonove izvanredne svježine, profinjenosti, lakoće i nježnosti.

Akvarelnim bojama možemo slikati na dva načina: slikanje na suhoj i na mokroj podlozi . Kad slikamo na suhoj podlozi nanosimo razrijeđenu boju na suhu podlogu. Kad se boja osušila, na nju možemo ponovno slikati, nekoliko puta ponavljati nanošenje boje na boju, s time da se uvijek prethodni sloj boje osuši. Zbog njezine prozirnosti tako dobivamo nove tonske i kolorističke vrijednosti.

Slikanje na mokroj podlozi; akvarel-papir treba prvo navlažiti čistom vodom pomoću kista, krpice, spužvice ili prstima preko čitave površine. Papir ne smije biti ni premokar niti presuh. Boje koje nanosimo stvaraju mrlje i oblike mekih razlivenih kontura (Jakubin,1999).

Rad na mokroj podlozi, akvarel, Slava Raškaj

Rad na suhoj podlozi, akvarel, Slava Raškaj

Kupa kod Ozlja

7.3. Gvaš

Gvaš je sličan temperi. To je vrlo stara slikarska tehnika, u prošlosti se upotrebljavao, najčešće, u knjižnom slikarstvu - inicijali, minijature, ilustracije. Umjetnici ga i danas koriste u osobnom likovnom izrazu. Gvaš je tehnika slikanja vodenim bojama s kojima se pomiješa bijela tempera (Jakubin, 1999).

Gvaš boje se brzo suše što pojednostavljuje tehnološki proces i daje jedan solidan ujednačen površinski sloj. Sušenjem se ton boje bitno posvijetli. Kod gvaša boja se nanosi u polupokrivajućim, pokrivajućim i lazurnim nanosima.

Gvaš boje se koriste na različite načine:

- Nanošenje boje polusuhog karaktera.
- Nanošenje boje skoro suhom četkom.
- Nanošenje tekstura češljevima, četkama.
- Grebanje osušene boje.
- Nanositi boju u slojevima; preslikavanjem, korektivnim slikanjem, podslikavanjem.
- Vlažni nanos boje s puno vode, vlažnije od akvarel slikanja.
- Nanošenje boje ispiranjem vodom, često već i osušene boje.
- Pastozan nanos (debeli sloj nanosene boje), impasto (tehnika u slikanju) - boje se nanose na površinu u vrlo debelim slojevima. Kada se osuši, impasto pruža teksturu. Čini se da slika izlazi iz platna. Slika se četkom, izravno iz tube ili slikarskom špahtlicom.

Za ovakav način slikanja postoji opasnost od pucanja boje.

Gvaš omogućava rad od tamnijeg prema svjetlijem, zavisi od tonirane podloge, omogućava toniranje iz srednjeg tona prema tamnijim i svjetlijim tonovima (Smith, 2006).

Edgar Degas, *Edmond Duranty*, gvaš i pastel , 1879.god.

Kao primjer možemo navesti Edgara Degasa koji je vrlo često u svom slikarstvu koristio kombiniranje gvaša i pastela. U njegovim „pastelnim gvaševima“ može se osjetiti bogatstvo tonova raskvašenog pastela u gvašu, gvaš podslikavanje, tonirana podloga, kontrastni sloj suhog pastela u površinama i crtežu.

7.4. Tempera

Tempera dolazi od latinske riječi *temperare*, što znači miješati. To je slikarska tehnika u kojoj boja nastaje miješanjem boje u prahu s otopinom ljepila, gumiarabike, mliječi smokve, octa, žumanjka ili bjelanjka jajeta. Tempera je gusta boja te se pri upotrebi razrjeđuje s vodom, ali kad se na podlozi osuši, postaje u vodi netopiva. Temperom se može slikati na raznim podlogama: na papiru, drvetu, staklu, platnu.

Temperom se ne smije slikati u debelim namazima jer se tada ljušti i puca, ona je neprozirna pokrivna boja. Zbog toga se može slikati sloj na sloj. Njome se lakše slika nego akvarelom. Temperom možemo jednolično obojati velike plohe te je zbog toga pogodna za dekorativno oblikovanje.

Temperom možemo slikati na tvrđem, glatkom ili nešto hrapavijem papiru. Osim dekorativnog plošnog slikanja temperom se može postići modelacija i modulacija oblika (Jakubin,1999).

Vodotopiva jajčana tempera je najčešća vrsta tempere. Prirodna emulzija je žumanjak koji, pomiješan s pigmentima i destiliranom ili pročišćenom vodom, daje izrazito karakterističan brzosušeci slikarski medij. Tanki namazi boje koji su sustavno naneseni jedan iznad drugoga su karakteristični za jajčanu temperu. Jednostavna je priprema jajčane tempere, a čisti i prozirni namazi boje, koji se s tim medijem mogu postići, jedinstveni su. Kada slikamo s jajčanom temperom svaki je potez jedinstven jer se osuši za samo nekoliko sekunda. Na dasci je jajčana tempera iznimno trajan medij. Tradicionalna žumanjkova emulzija najbolji je medij za temperno slikanje (Smith, 2006.).

”Postojana je, jednostavno se priprema, a slici daje jedinstven izgled. Ako vas zanima pomno stvaranje slike, postizanje optičkih efekata suprotstavljanjem boja te prekrivanje boja uz svjež, prozračan izgled, jajčana tempera je savršen medij za takvu vrstu slikarstva:“ (prema Ray Smith, 2006:164).

Portret Ginevra d'Este (1434), tempera, Antonio Pisanello

7.5. Kolaž

Kolaž potječe od francuske riječi *collage*, što znači lijepljenje. Kolaž označava slikarsku tehniku u kojoj koristimo različite materijale koje rezanjem, lijepljenjem i trganjem nanosimo na podlogu. U slikarstvo su ga uveli veliki umjetnici kao Picasso, Braque, Gris koji su začetnici kubizma. Kao materijal za kolaž možemo koristiti različite materijale: raznobojni papir, izresci iz časopisa, iz novina, koža, fotografija, stari likovni radovi, itd. Takvi materijali nam

omogućuju bogat izbor boja, tekstura, oblika, motiva, itd. Kolaž je pogodna tehnika za igre kreativnog razmišljanja, kombiniranja (Jakubin,1999).

Ona je posebno pogodna tehnika u vrtiću ili osnovnoj školi za likovne igre kombiniranja, razlaganja, variranja i građenja, za rekonponiranje i igre kreativnog likovnog razmišljanja.

Kada radimo kolaž, najprije izrežemo ili istrgnemo željene oblike, zatim ih na plohi slažemo neprestano kombinirajući, varirajući i tražeći željenu kompoziciju i oblik, a tek kada smo zadovoljni složenim, zalijepimo. Čak se i fotomontaža može stvoriti kolažem.

Fotomontaža je način kad se iz različitih fotografija ili njezinih dijelova režu oblici kojima se komponiraju novi oblici. To sve vodi ka likovnoj domišljatosti i duhovitosti koja se rado prihvaća i likovno izražava (Smith,2006).

Eileen Agar, *Figure u vrtu* (1979-1981)

7.6. Mozaik

Mozaik je slikarska tehnika u kojoj se raznobojni mali komadići u obliku pravilnih ili nepravilnih kockica utiskuju u meku podlogu svježe žbuke ili cementa. Kockice koje se utiskuju mogu biti od kamena, obojenog stakla i glazirane keramike. Često se mozaikom oslikavaju zidovi, podovi ili svodovi u hramovima, crkvama, palačama ili nekim drugim građevinama različite namjene.

Kockice se mogu slagati u paralelne, horizontalne, uspravne ili dijagonalne redove, koncentrične krugove ili se slobodno grupiraju. Između tih kockica se nalazi mali prostor koji je ispunjen žbukom. Tako se svaka kockica razaznaje po svom obliku, boji i veličini. Gledane

iz daljine kockice se stapaju u jednu cjelovitu, razigranu, treperavu površinu koja ima poseban likovni karakter i ljepotu.

Ova vrsta slikarske tehnike se češće koristi u osnovnim školama nego u vrtićima s predškolskom djecom, zbog koncentracije i pažnje, preciznosti pokreta, strpljenja u izvođenju koja iziskuje ova slikarska tehnika, što je za predškolsko dijete iznad njegovih mogućnosti i sposobnosti (Jakubin,1999).

Marc Chagall, *Četiri godišnja doba*, mozaik

7.7. Vitraj

Vitraj potječe od francuske riječi *vitrail* koja označava prozor od obojenog stakla. To je tehnika oslikavanja prozora u kojoj se komadi obojenog stakla međusobno povezuju olovnim okvirima. Kada sunčeva svjetlost prođe kroz obojeno prozirno staklo nastaje slika raskošnih, snažnih, blistavih boja. Najblistavija je slikarska tehnika. Boje vitraja se konstantno mijenjaju zbog promjene svjetlosti i njezina intenziteta, svaki put stvaraju nove kolorističke odnose i vrijednosti.

U vitraju olovni okviri djeluju kao debele crne linije koje još više ističu blještavilo boja. Vitraj možemo vidjeti u crkvama te na prozorima javnih zgrada (Jakubin,1999).

Marc Chagall, vitraj *Raspeće*, (1963 - 66)

8. MOTIVACIJSKE AKTIVNOSTI KAO POTICAJ ZA STVARANJE LIKOVNOG RADA

8.1. Slikovnica *Vuk koji je htio biti druge boje*, autorice Orianne Lallemand i Eleonore Thuillier

Slikovnica *Vuk koji je htio biti druge boje*, autorica Orianne Lallemand i Eleonore Thuillier, poslužila je kao prvi poticaj u prvoj likovnoj aktivnosti upoznavanja s emocijama. Čitanje slikovnice i slušanje priče u djeci je izazvalo različite osjećaje. Intenzitet i izražavanje osjećaja uvjetovan je uzrastom djece. Djeca predškolske dobi su suosjećala s vukom u priči i u raznim dijelovima priče prepoznali 6 temeljnih emocija koje je navela Starc (2004) u knjizi „Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi“.

Na početku priče dominira tuga i sazna se za njezin uzrok. Djeca su pokazala tugu, a nakon toga su različito reagirala. Neka djeca su bila iznenađena, neka prestrašena. Sva djeca shvatila su problem istaknut u priči, razumjela su da vuk nije sretan i shvatila su što ga je usrećilo. Poantu priče svatko je izrazio i bojom i riječju.

Slika br.1

Slika br.1, Aleksandar (6,1 god.) *Nacrtao sam vuka kako je bio zelen. Htio je promijeniti boju, zato jer je bio crne boje pa je bio tužan. Kada je bio zelen, osjećao se kao žaba, osjećao se grozno. Nije mu se sviđala boja.*

Kod Aleksandrovog (6,1 god.) crteža primjećuje se oskudnost u crtanju detalja, ali je dobro iskorišten prostor na papiru. Na crtežu su dva lika. Vuk dugih ušiju i dugačke njuške i vuk bez duge njuške.

Aleksandar ih je nacrtao kao slijed. U sredini je nacrtao vuka koji je sretan jer je zelen, s njegove lijeve strane vuk koji zakrivljenim linijama na mjestu „usta“ pokazuje tugu, ali i sreću. Aleksandar je htio dočarati ispreplitanje emocija.

Na crtežu je prikazao točan sadržaj priče te je nacrtao sve elemente u tom dijelu priče (zrcalo, dva vuka obojena u zeleno koji predstavljaju jednog, žaba pa i zelena boja). Žabu je nacrtao jer je važan segment priče i kao primjer zelene boje.

Slika br.2

Slika br.2, Petra (6,1 god) *Vuk koji je htio biti zelen. Htio je biti zelen kao žaba. Pogledao se u ogledalo i onda se stresao od užasa, pa je počeo plakati.*

Djevojčica Petra (6,1 god.) u svom likovnom radu zorno prikazuje kako se vuk gleda u zrcalu i jasno vidi svoj zeleni lik. U zrcalu je vuk prestrašen odrazom svojeg zelenog tijela pa je i vuk u zrcalu manji u odnosu na vuka izvan zrcala. Na većem vuku suze su znak tuge. Kanta sa zelenom bojom u kojoj je umočena vučja ruka nacrtana je kako bi se znao uzrok vukove neobične boje.

Djeca su koristila flomastere za crtanje, a za bojanje slikarsku tehniku pastel. Flomaster su koristili kako bi preciznije i zornije nacrtali glavnoga lika slikovnice, *vuka*. U ovoj aktivnosti možemo uočiti kako djeca koriste flomastere, imaju li pravilan položaj prstiju, ruke, s kojom jačinom pritišću flomaster na podlogu papira, koliko su često u doticaju s ovim likovnim sredstvom za izražavanje i jesu li im grafomotoričke vještine u skladu s dobi.

Slika br.3

Slika br.3, Lucija G. (6,4 god.) *Svidjelo mi se kada je bio crveni. Meni je najdraža boja crvena. Mene crvena boja usrećuje, vuku se nije svidjela ta boja pa se osjećao loše, tužno.*

Djevojčica Lucija G. (6,4 god.) tankim linijama, crtama na vučjoj glavi, vratu i ušima prikazuje njegovo krzno, dlaku. Vučju tugu izražava suzama na njegovom licu i tako nam sugerira da se vuk osjeća tužno. Djevojčica izabire ovaj dio priče jer je vuk obučen u crveni pulover, jasno daje do znanja da je njoj, bez obzira što se vuku ne sviđa ta boja, crvena najdraža boja, boja koja ju usrećuje. Poštuje i njegovu tugu, pokazala je suosjećanje i razumijevanje za njegove osjećaje i razlog zbog kojeg se tako osjećao (crveni pulover).

Slika br.4

Slika br.4, Ana Marija (6, 2 god.) *Vuk se osjećao kao princeza , zato što je bio sav rozi. Stavio je latice od cvijeća koje je uzeo od jednog čovjeka koji je posadio te latice u svom dvorištu. Nije mu se sviđjelo što tako izgleda pa je bio tužan. Zato jer je htio izgledati kao vuk, a ne kao princeza.*

Slika br.5

Slika br.5 i br.4, Ines (6,6 god.) *Vuk je stavio paunovo perje na sebe, da postane drugačije boje i da si bude ljepši. Onda su se druge vučice zaljubile u njega. I onda mu se nije sviđalo biti paun. Ipak je odlučio biti vuk kakav je. Bio je sretan.*

Djevojčice Ines (6,6 god.) i Ana Marija (6,2 god.) inzistiraju na slikanju detalja, bogatstvu boja. Koristeći raznoliku paletu boja pastela dočaravaju nam ljepotu vuka u cvijeću i s paunovim perjem. U jednom od tih izdanja vuk se osjećao ugodno neko vrijeme, ali mu se nije sviđelo kako su reagirale vučice. Djevojčica Ines je u svom crtežu istaknula iznenađenje i, malo, negodovanje vidljivo na vučjem licu. Djevojčice vjerno prikazuju emocije iznenađenja i negodovanja koristeći se flomasterima.

Slika br. 6. Djevojčica Lucija (6 god.) flomasterom linijski ocrta vuka, njegovo tijelo, zrcalo, vuka u zrcalu. Koristeći tamnu boju pastela, točnije crnu pastel, oslikava ljepotu njegove prirodne boje krzna, boju s kojom se rodio. Sreću vuka možemo iščitati po osmijehu na licu vuka, djevojčici je bilo bitnije naglasiti zbog čega je vuk sretan, a to je saznanje da je lijep onakav kakav je i da je prihvatio svoju prirodnu boju, sebe u cijelosti.

Slika br.6

Slika br.6, Lucija (6 god.) *Vuk je naj sretniji kada se vratio u svoju boju, naučio je da je najljepši onakav kakav se rodio.*

Primjećuje se da djeca predškolske dobi u svim svojim radovima izražavanje emocija stavljaju na lice lika kojeg crtaju. Emocije izražavaju zakrivljenim, uvinutim linijama, linijama

u obliku slova o ili geometrijskog oblika kruga, ovisi koju emociju žele iskazati kod nacrtanog lika. Cijeli prikaz emocija koje je lik doživio u slikovnici djeca su iskazala, isključivo, na njegovom licu. Tijelo crtaju statično „nepokretno“.

U ovim dječjim crtežima tijelo je nacrtano u svrhu „stalka“ za glavu. Djeca žele pokazati da poznaju fizionomiju vuka. No, zaneseni maštom priče, vuka crtaju kako stoji na dvije noge iako znaju da je vuk četveronožac. Djeci su ponuđeni flomasteri kao sredstvo za crtanje lika i za izražavanje emocija, a pastel kao slikarska tehnika za bojanje ploha. U ovim radovima i radovima koji slijede, djeca, uglavnom, koriste voštane paste.

8.2. Fotografije lica ljudi koji izrazima lica naglašavaju određenu emociju

1) Fotografije s izraženom emocijom straha, prestrašenosti

2) Fotografije s izraženom emocijom ljutnje, srdžbe

3) Fotografije s izraženom emocijom sreće, veselja

4) Fotografije s izraženom emocijom gađenja

5) Fotografije s izraženom emocijom tuge, žalosti

6) Fotografije s izraženom emocijom iznenađenja

Djeca pregledavaju sve fotografije te pogađaju koju emociju pokazuje određena fotografija, tj. lice na fotografiji. Pogađaju prema gestikulacijama lica fotografiji. Primjećujemo da su izrazi lica za pojedinu emociju prepoznatljivi, izraze lica za sreću možemo prepoznati po velikim osmijesima na licu ljudi, u ovom slučaju djevojčice i dječaka. Emociju tuge, žalosti prepoznamo po stisnutoj vilici, suznim i „tužnim“ očima itd. Svi ljudi na svijetu na jednak način izražavaju svoje emocije, ti znakovi su prepoznatljivi svima nama, ako smo se susreli s njima.

Cilj aktivnosti je:

- istražiti prepoznaju li sva djeca emocije određene fotografije
- postoje li razlike u izražavanju emocija
- kako prepoznati emociju
- izražavamo li svi na isti način emocije ili smo individualci.

Da bismo dobili odgovore, koristili smo zrcala u kojima su se djeca ogledavala i potaknuta fotografijama prepoznavala emocije po pokretima lica, grimasama i što vjernije pokazala prepoznatu emociju.

Slika br.7 , *autoportret dječaka Aleksandra (6,1 god.)*, emocija tuge

Slika br.8, *autoportret djevojčice Lare (6 god.)*, emocija sreće

Slika br. 9, *autoportret djevojčice Lucije G.(6,4god.)*, emocija gađenja

Slika br. 10 , *autoportret djevojčice Lare (6 god.)*, emocija ljutnje

Djeca koriste flomaster, kako bi lakše i detaljnije nacrtali svoj autoportret. Crtajući autoportret povremeno se ogledavaju u zrcalu kako bi se mogla vjerno prikazati na papiru. Crtanjem autoportreta djeca postaju svjesnija sebe, fizionomije lica. Uočavaju razlike među sobom, boju kose, očiju, puti, oblika glave, oblika usana , nosa, ... na kraju osvješćuju i potrebu izražavanja emocija grimasama i pokretima tijela.

Djeca zaključuju da podjednako izražavamo emocije. Sreću: osmijehom, zagrljajima, prisnosti jednih s drugima. Tugu: suzama, prekrivanjem lica rukama. Ljutnju: stisnutim i namrgođenim očima, stisnutom vilicom, vikanjem, naglim pokretima tijela. Gađenje uglavnom mrštenjem i plaženjem jezika. Iznenadenost razrogačenim očima i polutvorenim ustima. Strah uplašenim očima i prekrivanjem lica rukama.

Jona (5,2 god.) *Kada sam ja iznenađena , moje lice se produlji i oči mi postanu veće!*

Eva (4,5 god.) *Kada sam sretna vide mi se svi zubi, volim se smijati kada sam sretna!*

Mihael (6,4 god.) *Znam kada je nekoga nečeg strah, vidim mu u očima, ima prestrašene oči, to su ti oči kada gledaš, ali se bojiš gledati, možda možeš vidjeti i vode u njima, e to su ti suze.*

Jerko (6,5 god.) *Moja Jona kada se naljuti, onda stisne usta, ne želi pričati sa mnom, i ne gleda me lijepo, gleda me onako ružno, ima ti onako oštre obrve, kao kvačice. Ne sviđa mi se kada me tako gleda. Onda znam da je ljuta.*

Slika br.11, *autoportret djevojčice Ines*, (6,7 god.) *emocija straha*

Slika br. 12, *autoportret dječaka Aleksandra* (6,1 god.), *emocija tuge*

Slika br.13, *autoportret djevojčice Lucije G.(6,4 god.)* emocija gađenja

Slika br.14, *autoportret djevojčice Petre (6,6 god.)*, emocija sreće

Slika br.15, *autoportret dječaka Tomislava (7 god.)*, emocija ljutnje

Slika br. 16, *autoportret djevojčice Jone (5,2 god.)*, emocija izenađenja

U drugom dijelu aktivnosti, djeca završavaju likovni rad slikarskom tehnikom akvarela. U ovoj aktivnosti koristi se kombinacija slikarskih tehnika akvarela i pastel i crtačka tehnika flomastera. Pozadina je oslikana pastelom kako bi se bojom naglasila određena emocija radova. Izlomljenim, zakrivljenim i ravnim linijama flomastera, djeca su dočarala intenzitet emocije. Akvarelom su oslikali svoj autoportret kako bi izdignuli i pojačali portret iz pozadine pastela i kako bi bila još izraženija pojedina emocija.

U oslikavanju svojeg autoportreta koristili su boje koje su bile što sličnije njima samima, kako bi što sličnije dočarali sebe. Osim što su linijama flomasterom dočaravali intenzitet određene emocije, obogatili su prikaz emocije i određenim bojama. Tako je boja tuge za Aleksandra (6,1 god.) tamno plava i svijetlo plava pastela, Tomislav (7 god.) je svoju ljutnju oslikao tamnocrvenom i narančastom pastelom. U ovoj aktivnosti, djeca su izrazila svoje emocije izrazom lica i bojom.

8.3. Slušanje instrumentalne glazbe (*Adagio Albinoni in G minor*, *Edvard Grieg in the hall of the mountain king from „Peer Gynt“*, *Aram Khachaturian „Sabre Dance“*), CD instrumentalne glazbe „Kutija puna osjećaja“ kao poticaj na izazivanje osjećaja u nama (osjećaj straha, ljutnje, sreće, tuge, iznenađenosti)

Slušanje instrumentalne glazbe, uvijek, snažno u djeci probudi emocije. Ritam i zvuk odabranih kompozicija pobudili su u djeci osjećaje o kojima pričaju i komentiraju u kojim dijelovima tijela osjećaju glazbu i koje emocije ona u njima budi. Kada su locirali dio tijela na kojem ili u kojem su osjetili glazbu, a time i emociju, djeca temperom i kistom boje taj dio na tijelu iscrtanom na hamer papiru.

Slika br. 17

Slika br.18

Slika br.17 i 18, Zajednički rad djece, lociranje i oslikavanje temperom pojedinih osjećaja na tijelu

Iste emocije nisu locirane na istom mjestu. Dakle, djeca su pokazala da glazbu svatko od njih doživljava drugačije, emocije potaknute ritmom i zvukom ne mogu se pokazati identičnim podražajem emocije u i na tijelu.

Slika br.19

Slika br.19, Zajednički rad djece, lociranje emocija tuge, sreće, ljutnje, iznenađenosti i straha na tijelu; izražavanje emocija bojom, slikarska tehnika *tempera*

8.4. Aplikacije palete boja, bojom oslikaj 6 temeljnih emocija
(Koje boje je tvoja tuga, sreća, ljutnja; kojom bojom bi obojao svoj strah,...)

Slika br.20, Jerko (6,5), *Koje boje su tvoje emocije?*

Slika br.21, Mihael (6,4), *Kojom bojom bi obojao ljutnju, strah, sreću...?*

Djeci je bila ponuđena povećá paleta boja i velika paleta tempera za slikanje tih istih boja. Cilj ove aktivnosti je dijalogom i demonstracijom boja potaknuti djecu da uz određenu boju povežu emociju. Rad u ovoj likovnoj aktivnosti je individualan i najbolje funkcionira dijete - odgajatelj u mirnoj atmosferi bez ometajućih okolnosti. Provođi se u popodnevnim satima kada prevladava mirnija atmosfera u odgojno-obrazovnoj skupini djece.

Slika br.22 , Aplikacije s raznolikom paletom boja

Motivacijska pitanja potiču dijete na povezivanje boja s emocijom.

Tipovi pitanja:

- Koje boje je tvoja tuga?,
- Kojom bojom bi obojao/obojala svoju sreću?
- Kako se osjećaš kada gledaš plavu/ crvenu/ žutu/ zelenu/ sivu boju?

Odgovore na pitanja su obojali na papir koji je bio podijeljen u 6 polja, svaki kvadratić je bio za pojedinu emociju.

U 6 kvadratića su obojali sreću, tugu, ljutnju, gađenje, strah, iznenađenje.

Slika br. 23

Slika br.23, Ines (6,7 god): *Ovo su moje boje, mojih osjećaja.*

8.5. Slušanje zvukova (fijuk vjetra, kucanje, vrisak, smijeh)

Cilj aktivnosti je ustvrditi povezanost emocija izazvanih zvukovima s bojom. Aktivnost započinje slušanjem fijuka vjetra, na početku aktivnosti u mirnoj atmosferi osluškuje se zvuk vjetra s CD playera. Djeca samoinicijativno izražavaju svoje osjećaje. Kod većine djece zvuk vjetra pobuđuje osjećaj straha ili ih asocira na nešto strašno te to povezuju s osjećajem straha. Nakon detektiranja osjećaja, djeca akvarelom oslikavaju ono što su osjećala dok su slušala fijuk vjetra.

Slika br.24, Ana Marija (6 god.) *Vjetar i kiša.*

Slika br.25, Ines (6,7 god.) *To su duhovi!*

Slika br.26, Mihael (6,4 god.) *Strašni duhovi koji me proganjaju!*

Dječak Mihael (6,4 god.) zgužvao je svoj rad, usred likovne aktivnosti je prestao raditi, odlučio je i baciti ga. Objasnio je da mu se ne sviđa slušanje fijuka vjetra, to ga podsjeća na strašne stvari. U ovom slučaju ga je podsjetilo na duhove.

Razni zvukovi u prirodi u našoj okolini nas znaju podsjetiti na razne stvari. Zvukove povezujemo s događajima koji su nam se dogodili, razni zvukovi pobuđuju i našu maštu. Kod Mihaela je fijuk vjetra pobudio njegovu maštu te je stvorio imaginarna bića za koje je možda čuo iz priča, crtanih filmova.

Na njegovom radu vidimo lik dječaka, to je Mihael, kako bježi od nasmiješenih duhova koji ga žele dohvatiti. U cijelom svom likovnom radu se koristio crnim akvarelom. Jednostavnim oblicima i linijama je naslikao srž svoga straha koji je u tom trenutku osjetio. Tamnim crnim debelim linijama kista naglasio je „stvarnost“ duhova. Drugi zvuk bio je jako kucanje na vratima pa laganije od podlogu. Djeca različito asociiraju zvuk.

Slika br.27, Jerko (6,5 god.) *Kucanje srca*.

Slika br.28, Borna (6 god.) *Kucanje mog srca.*

Kod dječaka Jerke (6,5 god.) i Borne (6 god.) kucanje je dobar zvuk koji im se sviđa, ne plaši ih, vrlo su dobro upoznati sa zvukom, malo ga povezuju s osjećajem iznenađenosti. Iznenađeni su koliko ih kucanje podsjeća na kucanje njihovih srca. Postaju jako svjesni otkucaja svojih srca. Na kraju povezuju jako kucanje srca i kada ih je strah.

Jerko: Mene kada ti je jako strah, onda mi srce počne jako lupati.

Borna: Daaa, malo sam se prestrašio jer ne znam tko je na vratima, i onda kad ne znam malo me je strah. A kad me STRAH, srce mi počne jako lupati.

Jerko je naslikao svoje srce crvenim akvarelom. Plavom i crvenom bojom je naslikao žile koje su povezane sa srcem, kako Jerko navodi *one pomažu srcu da kuca, da jače kuca.* Roza i tamno crvena boja predstavljaju krv oko srca u Jerkovom tijelu. Jerkov likovni rad je izrazito detaljan, slikovit, raznobojan.

Borna upotrebljava dvije boje, Borna je inače vrlo jednostavan dječak, skloniji jednostavnom odabiru boja, jednostavnim oblicima, likovno prosječan, ne zamara se detaljima. Slika srce u obliku kruga crvenim akvarelom, slika ga na mjestu gdje otprilike zna da stoji njegovo srce u tijelu. Svoje tijelo slika u dugim crnim i sivim linijama. Nebitan mu je lik tijela, svojom jednostavnošću želi dočarati crvenom bojom kucanje svog srca i to mu uspijeva.

Slika br.29, Petra (6,6 god.) *Iznenadenje!*

Djevojčicu Petru (6,6 god.) je taj zvuk asociirao na iznenađenje koje oslikava veselim razigranim bojama akvarela. Ne objašnjava što je točno iznenađenje niti mi možemo razaznati u radu što se skriva u iznenađenju, ali odabirom veselih boja, apstraktnom kompozicijom linija i oblika dobivamo dojam da je nešto što djevojčicu uveseljava i čini sretnom.

Treći motivacijski zvuk je vrisak, vrisak žene, muškarca. Vrisak je glasan, prodoran, strašljiv.

Slika br.30, Jerko (6,5 god.) *Osjećam groznost!*

Slika br.30, U ovom likovnom radu prevladava žuti akvarel kao pozadina. Žuti akvarel predstavlja mirnoću. Jerko (6,5 god.) crvenim akvarelom narušava tu mirnoću žutog akvarela, unosi dozu nemira.

Lara (6 god.) *Vrisak me podsjeća kada me strah, a strah me i bojim se kada sam sama u sobi, a mrak je.*

Petra (6,6 god.) *Zvuk vriska.*

Mihael (6,4 god.) *Zvuk vriska.*

Ana Marija (6 god.) *Zvuk vriska.*

Zvuk vriska u djeci pobuđuje osjećaj straha, da je netko u nevolji, da je netko prestrašen, napadnut,... U likovnim radovima prevladavaju tamne boje akvarela. Tamnom bojom naglašavaju emociju straha koju su osjetili dok su slušali vrisak. Neki radovi nemaju likove ni radnju, vrlo su apstraktni. Djeca su osjetila strah i izrazila su ga tamnim bojama.

Nisu ih podsjetili ni na jedan događaj koji im se dogodio, ne povezuju vrisak s nečim negativnim što se dogodilo u njihovim životima.

Posljednji zvuk bio je smijeh, smijeh jednog čovjeka. Veseli, razigrani muški smijeh. U početku su se i djeca smijala i bila su sretna. No, jednoj djevojčici nakon poduljeg slušanja smijeha, dok je radila na svom djelu, nije se dopao zvuk smijeha. Sad joj se taj smijeh ruga, počela je osjećati ljutnju. Ljuti se na tog čovjeka jer misli da joj se ruga. U ljutnji djevojčica prestaje slikati, trga i baca rad u smeće.

U ljutnji potaknutoj smijehom, djevojčica je odreagirala burno, misleći da se taj čovjek kojeg ne vidi, a čuje ga, smije njezinom radu.

Većina djece oslikava akvarelom sretan događaj u svom životu. Djevojčica Ines (6,7 god.) naslikala je zabavu u svome domu sa svojim prijateljicama, smijeh ju je asociirao na sretno ljude koji uživaju u međusobnom društvu, igri djece. Koristi vesele, raznolike boje.

Ines (6,7 god.) *Zabava.*

Lara (6 god.) *Natjecanje u gimnastici, drugi put kada sam osvojila prvo mjesto.*

Djevojčicu Laru (6 god.) je smijeh asociirao na jako sretan događaj u njezinom životu, kada su svi bili sretni zbog nje, kada je osvojila prvo mjesto u gimnastici. Tada su svi dijelili sreću s njom. Likove oslikava u jednom potezu, bez podizanja kista od podloge, detalj kose, jedino, slika sebi, kako bi naglasila da je to ona, kako bi se njezina figura razlikovala od ostale dvije koje su u ovom radu manje bitne. Slika dvije medalje u gornjem desnom kutu, označava da je dobila dvije medalje za prvo mjesto. Naziru se brojevi kojima naglašava poredak u natjecanju, a visinom tronova tko je prvi, drugi i treći.

8.6. Nacrtaj događaj koji ti se dogodio, a osjećao si se tužno, sretno, iznenađeno, ljuto, zgađeno, uplašeno

U ovoj aktivnosti djeca su potaknuta na komentiranje događaja u kojima su osjetili jednu do 6 temeljnih emocija.

Postavljena su im motivacijska pitanja kako bi ih se potaknulo da se prisjete određenog događaja koji im je ostao u sjećanju kao najsretniji, najtužniji, najstrašniji, itd.

Tipovi pitanja :

- Kada si bila/bio najtužnija/najtužniji?
- Kada si bila/bio najsretnija/najsretniji?
- Što te jako iznenadilo?
- Što te jako straši?

- Što ti se ne sviđa?
- Što je bilo da si rekao/rekla bljak, fuj?
- Što te može jako naljutiti?

Kod svakog djeteta odgovor je bio drugačiji, doživjela su različita iskustva i razne događaje. Za crtaču tehniku koristili su olovku, a za slikarsku tehniku pastel. Ove tehnike odabrane su kako bi se vidjeli detalji na likovnom radu. Potaknuti su da obogate svoj rad sa što više detalja, da što zornije prikažu navedeni događaj.

Slika br.37. Dječak Aleksandar (6,1 god.) navodi kao najsretniji događaj odlazak s ocem na Tomin rođendan.

U svom likovnom radu Aleksandar olovkom crta oca i sebe na putu prema igraonici gdje njegov prijatelj Toma slavi rođendan. Oskudan je u crtanju svog i očevog lika, no trudi se pokazati svaki detalj u igraonici prema kojoj ide. S takvim likovnim prikazom možemo zaključiti da je sretan zbog igraonice. Crtajući oca i sebe daje nam na znanje da ga je jako usrećilo što ga je otac vodio na rođendan. Pokazuje privrženost ocu. Kako bi naznačio da je izuzetno sretan, Aleksandar olovkom, od očiju do očiju, crta uvinute linije koje izražavaju osmijeh na licu i naglašava svoju veliku sreću koju je osjetio tada.

Slika br.37. Aleksandar (6,1 god.) *Najsretniji sam kada sam išao s tatom na Tomin rođendan.*

Slika br.38. Tomislav (7 god.) *Meni se ne sviđa kada netko baca smeće na pod, na cestu, a ne u kantu za smeće. Onda sve smrdi i nije čisto. Ne mogu se igrati ako je na ulici smeće ili u parku.*

Slika br. 38. Tomislav (7 god.) u svom likovnom radu crta olovkom smeće koje je po podu, svoj lik i kantu za smeće. Uznemirenost i gađenje koje je tada osjetio vide se na njegovom licu, tijelu i uzdignutim rukama koje su obilježavale njegovo negodovanje. Veličinom kante za smeće htio je naglasiti ljudsku neobzirnost prema prirodi i okolišu. Čovjek ima sve što treba kako bi održavao okolinu čistom, a ne koristi se kantama za otpad, zato i ovom velikom kantom Tomislav naglašava ljudski nemar koji ga jako uznemirava, pogotovo kada se radi o čistoći njegovog okoliša.

Slika br.39 Ana Marija (6 god.) *Mene je iznenadilo kada mi je mama rekla da ćemo ići na predstavu u subotu.*

Slika br.39. Ana Marija (6 god.) svoje iznenađenje u likovnom radu pokazuje crtanjem usta u obliku slova o ili geometrijskog oblika kruga te velikim okruglim očima, naglašavajući razrogačenost očiju, pokazuje sreću zbog ovog iznenađenja. Sviđa joj se iznenađenje, ne zna koju će predstavu gledati, no to joj nije ni bitno. Pastelom oslikava likove koji su joj poznati, kazalište ne oslikava jer ne zna kako točno izgleda, kakve je boje. To je iznenađenje.

Slika br.39. Djevojčica Ines (6,7 god.) crta događaj koji nju jako ljuti, a to je kada joj se netko ruga. Na licu prikazuje suze i zakrivljene usne, tako nam pokazuje da ju to rastužuje, ali ljutnju iskazuje očima koje je olovkom koso nacrtala pa su izduženog bademastog oblika. Svoj lik nacrtala je iza lika djevojčice koja joj se ruga, tako želi pokazati da se odmiče od mjesta kako ta djevojčica ne bi vidjela kako se ona osjeća kada joj se netko ruga.

Slika br.39 Ines (6,7 god.) *Ljuta sam kada mi se netko ruga.*

Slika br.40. Dječak Jerko (6,5 god.) u par jednostavnih linija olovkom crta sebe kako leži u krevetu u svojoj sobi. Strah iskazuje velikim okruglim očima i naglašeno otvorenim ustima koje bi trebale prikazati njegov vrisak. U svojoj sobi ne crta nikakve detalje osim kreveta i sebe, jer ostali predmeti u sobi nisu bitni u ovom događaju koji izaziva strah kod njega. Koristeći se slikarskom tehnikom pastel vrlo jasno nam dočarava mrak koji osjeća oko sebe kada je vrijeme za spavanje, kada je noć i kada se gase svjetla. Prevladava crna pastela jer želi dočarati mrak koji njega straši, a svojim nekontroliranim linijama i šarama nam želi prikazati kaos i beznadnost mraka i strah koji osjeća u mraku. Strah je naglašen nekontroliranim linijama i šarama.

Slika br.40. Jerko (6,5 god.) *Plašim se kada sam u krevetu i kada je mrak u krevetu. Plašim se da će mi mrak uzeti hrabrost.*

8.7. Naslikaj tugu, sreću, iznenađenje, gađenje, ljutnju, strah

Cilj ove aktivnosti je da djeca slikarskom tehnikom temperom izraze odabranu emociju, oblik emocije i odaberu boju za emociju. Prije početka same aktivnosti djeca su potaknuta da izmiješaju boje za emociju koju žele naslikati. Ponuđene su im 3 osnovne/primarne boje (crvena, žuta i plava) kako bi međusobnim miješanjem dobili sekundarne boje koje su im potrebne za oslikavanje emocija.

Miješanjem crvene i žute dobili su narančastu, žutom i plavom zelenu, plavom i crvenom ljubičastu boju. Djeca su htjela proširiti svoj spektar boja te su bijelu i crvenu temperu miješali kako bi dobili tamnije ili svjetlije nijanse određenih boja, i naravno, kako bi dobili i rozu boju miješanjem crvene i bijele boje.

Slika br.41. Lucijan (4,5 god.), *Asocijacija boja na emociju gađenja*

Slika br.41. U Lucijanovom (4,5 god.) likovnom radu prevladavaju zeleni tonovi, on je dodao i malo crne tempere u svoje zelenilo kako bi dobio tamnozeleno nijanse. Rad je apstraktan, neodređenog je oblika, no svojim izborom boja daje se naslutiti da je to nešto što se dječaku ne sviđa, te boje ga asociraju na gađenje.

Slika br.42. Eva (4 god.) *Asocijacija boja na emociju iznenađenja*

Slika br.42. Djevojčica Eva (4 god.) u veselim tonovima, razigranom kompozicijom oslikava emociju iznenađenja. Kaže da ni sama ne zna šta je to, kako bi i mogla znati kada je to iznenađenje. Po takvom odabiru boja zaključujemo da iznenađenja nju uveseljavaju.

Slika br.43 Jona (5,3 god.) *Asocijacija boja na emociju ljutnje*

Slika br.43. Jona (5,3 god.) u početku oslikava svoj rad u raznobojnim linijama koje imaju određeni slijed, daje dojam mirnoće, čak rutine, no naglim „tučenim“ pokretima kista crvene boje završava svoj rad. Pokazujući kako i što se događa u njoj kada se pobudi osjećaj ljutnje. Jona vrlo slikovito i jedinstveno opisuje svoj proces ljutnje.

Slika br.44. Jerko (6,5 god) *Ljutnja*

Slika br.44. Dječak Jerko (6,5 god.) koristi dvije boje. Crvenu boju izabire za opisivanje osjećaja ljutnje, a crnom temperom u debelim, neisprekidanim linijama slika glavu oštih obrva i valovitih usana koje pokazuju osjećaj ljutnje. Izabire crvenu boju jer je crvena boja jaka, izrazita, ističe se, vrišti, daje dobar pečat za izražavanje ljutnje. Jerko navodi: *crvena boja je*

kao krv koja kola u našim žilama kada smo ljuti, jer naš cijeli organizam je napet kada smo ljuti.

Slika br.45. Tomislav (7 god.) *Sreća*

Slika br.45. U Tomislavovom (7 god.) radu možemo razaznati njegov lik kako stoji raširenih ruku u moru narančaste i crvene boje. Svoj rad dijeli na dvije cjeline, jednu oslikava narančastom temperom, drugu polovicu crvenom temperom.

Slika br.46. Mihael (6, 4 god) *Tuga*

Slika br.46. Tuga Mihaela (6,4 god.) asocira na nešto što ga rastužuje. Koristi tri boje, tamnih nijansa. Svoje gigantske suze kojima naglašava tugu, oslikava svijetloplavom bojom.

Slika br.47. Lucija G. (6,4 god.), *Strah*

Slika br.47. Lucijin (6,4 god.) likovni rad je apstraktne prirode. Koristi puno boja, kompozicija oblika i boja je ispremiješana, djeluje kaotično, nepovezano, jako dobro je oslikala svoju uplašenost i izgubljenost kada osjeća strah.

ZAKLJUČAK

Bez emocija ne nastaju likovna djela. Da bi stvorili likovno djelo, čovjek i dijete trebaju imati unutarnju potrebu za izražavanjem svojih doživljaja, osjećaja. Različite aktivnosti s djecom predškolske dobi rezultirale su izuzetnim i jedinstvenim umjetničkim djelima nadahnutima osobnim, izravnim emocijama. Djeca su bojom, crtežom kreativno i vjerodostojno izrazila svoju emociju neposredno nakon motivacije. Sve motivirajuće aktivnosti i nisu uvijek izazvale istu emociju kod sve djece, uglavnom da ali se kod određene djece pokazalo da su doživjeli drugu emociju od ostatka većine.

Istaknula su se dva dječaka (Jerko i Mihael) sa radovima koji su se bitno razlikovali od radova ostale djece. Primjećuje se da intenzivnije doživljavaju svijet, okolinu, emotivno su inteligentniji od ostale djece. Brzo detektiraju svoje osjećaje i osjećaje kod drugih, suosjećajni su, brižniji... snažno su povezani sa svojim unutarnjim ja, sa svojim sebstvom i svojim osjećajima.

Djeca nisu opterećena estetikom i utjecajima stoga je i razumljiva Picassova misao o iskrenoj i neposrednoj emociji i ljepoti dječjeg stvaralaštva. U umjetničkom procesu djeca predškolske dobi razviju inicijativu, samostalnost, kreativnost, emocionalnu inteligenciju, slobodu izražavanja te sposobnost kritičkog mišljenja.

Tijekom cijeloga procesa djeca su uživala u ponuđenim materijalima, likovnim sredstvima, slikarskim tehnikama i poticajnim motivacijskim aktivnostima. U svim tim segmentima pokazala su kreativnost, maštovitost. Slikarske tehnike koje su ponuđene djeci su se mjenjale tijekom cijelog procesa, te su se djeca detaljnije upoznala s njima i poboljšala vještine u ovladavanju slikarskim predmetima kako bi se što spretnije i zornije likovno izrazili.

Djeca su prepoznala i izrazila svoja osjećanja, bolje upoznala sebe i shvatila kako se uspješnije nositi s emocijama. Njihovi radovi su neposredan prikaz slikom i bojom povezanosti izvanjskih motivacija i unutarnjeg emotivnog svijeta.

LITERATURA:

1. Greenspan S. (1999), Razvoj zdravog uma, Šest iskustava koja potiču razvoj inteligencije, i zdravih emocija u beba i male djece, Lekenik: Ostvarenje
2. Slunjski E. (2013), *Kako djetetu pomoći da... (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti*, Zagreb: Element
3. Slunjski E. (2001), *Integrirani predškolski kurikulum, rad djece na projektima*, Zagreb: Mali profesor
4. Došen Dobud A. (2005), *Malo dijete veliki istraživač*, Zagreb: Alineja
5. Herceg, Rončević, Karlavaris (2010), *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*, Zagreb:Alfa
6. Berry Brazelton T., Joshua D. Sparrow (2005), *Vaše dijete: od treće godine do škole: razvoj emocija i ponašanja*, Zagreb:Mozaik knjiga
7. Slunjski E. (2013), *Kako djetetu pomoći da upozna svoje emocije (i nauči upravljati): priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje*, Zagreb:Element.
8. Grgurić N., Jakubin M. (1996), *Vizualno- likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*, Zagreb:Educa
9. Jakubin M. (1999), *Likovni jezik i likovni pojmovi: temeljni pojmovi* , Zagreb:Educa
10. Starc i sur. (2004), *Osobine, i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgajatelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*, 1. izdanje, Zagreb: Golden marketing
11. Bačić (1996), *Uvod u likovno mišljenje*, 2. izdanje, Zagreb: Školska knjiga
12. Chalfant (1991), *Psihologija, edukacija i razvoj djeteta*, Zagreb: Školske novine
13. Brajša - Žganec A. (2006) Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnoga ponašanja
(https://scholar.google.hr/scholar?hl=hr&as_sdt=0%2C5&q=braj%C5%A1a-%C5%BEganec&oq=brajsa), (<https://hrcak.srce.hr/file/29790>) Pristupljeno 04.rujna 2018.
14. Smith R. (2006), *Slikarski priručnik*, Zagreb: Znanje

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ja, Matea Boban , rođena 08. siječnja 1989. godine u Zagrebu, studentica 2. godine diplomskog sveučilišnog studija „Rani i predškolski odgoj i obrazovanje“ Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, samostalno provela aktivnosti istraživanja literature, provela istraživanje vezano za prikaz rada i napisala diplomski rad na temu „ Prikaz emocija u dječjim likovnim radovima slikarskim tehnikama“.

U Zagrebu, rujan 2018.

Matea Boban